

Wstęp

Książka, którą oddajemy do rąk Czytelnika, jest rezultatem seminarium naukowego pracowników i doktorantów Katedry Socjologii Moralności i Aksjologii Ogólnej Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Problematyka empatii (choć niekonieczne samo pojęcie) zawsze była jednym z centralnych zagadnień psychologii i socjologii moralności. Współczucie, litość, współdoznawanie, wczuwanie się, syntonía, rozumienie (i zrozumienie), sympatia, miłość i miłosierdzie, współodczuwanie itd. – każde z tych pojęć ma swoje odrębne znaczenie teoretyczne w ramach różnych szczegółowych systemów etycznych, teologicznych, w naukach społecznych i humanistycznych, zarazem wszystkie one odsyłają do sfery pozytywnych – na ogół – relacji społecznych, sfery intymnego doświadczania Innego (bliźniego) i podejmowanych na jego rzecz działań pomocowych i solidarnościowych.

Kwestia statusu naukowego pojęcia empatii (jest ona analizowana w dwóch rozdziałach tej książki) jest oczywiście ważna dla rozwoju teorii naukowej, ale z pragmatycznego punktu widzenia nieostrość pojęć nie przesądza o braku celowości podejmowania wysiłku badawczego w celu zbadania kontekstów, w jakich są one używane, i skutków społecznych, które są z nimi związane. Podobny zresztą los dzieli w naukach społecznych pojęcie moralności. Jak wskazywała Maria Ossowska, prekursorka nowoczesnych, szczegółowych nauk o moralności (a jedną z nich jest socjologia moralności), pojęcie moralności jest nieostre, różnie definiowane i nie daje się taksonomicznie zamknąć w jednej klasie zjawisk. Co zarazem nie znaczy, że społecznych, psychologicznych, religijnych i innych kontekstów pojęcia moralności nie należy badać.

Podobnie jest z empatią. Jest ona tak bardzo obecna w naszym życiu, że jej dobroczynnych skutków na ogół nie zauważamy. Dopiero jej deficyt: odmowa, nieuwaga lub nieumiejętność, uświadamiają nam, że życie społeczne jest bez niej niemożliwe, trudne lub co najmniej nieznośne.

W książce pokazujemy, jak mocno mechanizm empatii wtopiony jest w różne sfery codzienności: turystykę, sztukę, teatr, działalność organizacji pomocowych, systemy religijne i polityczne. Pokazujemy też, jak mechanizm empatii wzmacnia działanie i skuteczność różnych działań instytucjonalnych, rozwiązań biurokratyzowanych i kodeksowych.

Empatia jest we współczesnym, skomercjalizowanym świecie nie tylko postulatem etycznym, ale i pragmatycznym, a wrażliwość empatyczna staje się w nim jednym z elementów kompetencji zawodowych. W tym sensie nowoczesny profesjonalizm to nie tylko umiejętności ściśle techniczne, zawodowe, ale także kompetencje „miękkie”, emocjonalne. Dzięki nim klient, pacjent, obiekt, respondent, tubylec, a tym bardziej Obcy zostaje emocjonalnie „oswojony”, uzyskuje podmiotowość afektywną, a to, co czuje i jak doświadcza swojej sytuacji, staje się tak samo ważne, jak „obiektywny” wymiar jego położenia.

Empatia, jak większość umiejętności społecznych, jest wynikiem doświadczenia we wczesnych fazach rozwojowych i socjalizacji. W książce przedstawiamy, jak problematyka ta funkcjonuje w literaturze, procesach wychowania, jak powiązana jest ona z kontekstem kulturowo-religijnym, który sprawia, że jako jednostki lub całe grupy społeczne jesteśmy mniej lub bardziej empatyczni, i społecznie definiuje sytuacje i klasy zjawisk oraz obiektów, wobec których obowiązują nas empatyczna uważność, a wobec których – już nie.

Kulturowo-strukturalne przyczyny sprawiają bowiem, że pewne kategorie ludzi i doświadczeń znajdują się poza granicami empatii i współczucia albo wręcz podlegają empatycznemu wykluczeniu. Socjologiczna analiza przyczyn, mechanizmu i skutków takiego wykluczania poza „wspólnotę współczucia” również jest przedmiotem tej książki.

Badanie empatii jest wyzwaniem interdyscyplinarnym. Dlatego też, choć głównym tematem książki jest związek empatii z moralnością, staraliśmy się uwzględnić w niej perspektywy innych subdyscyplin socjologicznych: historii idei socjologicznych i politycznych, socjologii medycyny, socjologii emocji, socjologii wiedzy, metodologii badań jakościowych, socjologii religii, socjologii literatury, socjologii sztuki, socjologii ruchów społecznych, socjologii niepełnosprawności, socjologicznych badań nad Holokaustem, socjologii turystyki i innych. Tak szeroko zakrojone przedsięwzięcie potwierdziło zamiar, z którym książka ta była planowana: egzemplifikacja socjologicznej tezy, że tak jak moralność, również empatia i współczucie mają charakter społeczny. Podlegają one społecznym uwarunkowaniom i ustrukturuwaniu, powiązane są z kategoriami innych systemów kulturowych, religijnych i segmentacji politycznych, podlegają socjalizacji w wymiarze indywidualnym i zmianom o charakterze systemowo-historycznym.

Dalsze badanie empatii jako ważnego mechanizmu regulowania i stabilizowania życia społecznego wymaga uwzględnienia kolejnych perspek-

---

tyw badawczych: przede wszystkim neurologicznej (i szerzej – biologicznej), psychologiczno-kognitywistycznej, psychologii rozwojowej, socjologii emocji i innych. Problematyka empatii, pomimo swego pragmatycznego znaczenia, ciągle jest stosunkowo słabo zbadanym i opisanym w naukach społecznych wycinkiem życia. Prezentowana książka jest zaproszeniem do takiej interdyscyplinarnej współpracy.

Wojciech Pawlik